

Članki in razprave

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 327(497.6:497.5Dubrovnik)"1189/1418"

Prejeto: 3. 5. 2010

Bosansko dubrovniški odnosi (1. del)

AIDA ŠKORO BABIĆ

mag. zgodovine, svetovalka III – arhivistka
Arhiv Republike Slovenije, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: aida.skoro@gov.si

IZVLEČEK

Dubrovnik je bil eden izmed tistih, ki se je že zgodaj začel uspešno pregovarjati in pogajati s sosedi ter s tem krepiti svoj gospodarski in politični položaj. Geografski položaj in seveda politične in družbene okoliščine pa so pripeljale do vzpostavitve komunikacije med Bosno in Dubrovnikom. Da sta Dubrovnik in Bosna sodelovala ter prihajala v najrazličnejše konflikte, nam dokazujejo meddržavne pogodbe in druge listine ter pisma, ki se hranijo predvsem v Državnem arhivu v Dubrovniku in so v veliki meri objavljeni v zbirkah virov.

KLJUČNE BESEDE: *Bosna, Dubrovnik, srednji vek, diplomacija, diplomatski odnosi, mednarodni odnosi, meddržavne pogodbe, zgodovina, jugovzhodna Evropa*

ABSTRACT

RELATIONS BETWEEN BOSNIA AND DUBROVNIK

Dubrovnik was one of those medieval cities that began to conduct successful talks and negotiations with their neighbours very early on, which in turn contributed to its economic and political strength. Communication between Bosnia and Dubrovnik was established based on their geographic location and political and social circumstances. The fact that Bosnia and Dubrovnik were indeed cooperating and also came into conflicts is proven by bilateral contracts, letters and other deeds, which today are kept mostly by the State Archives in Dubrovnik. They have, to a large extent, been published in numerous series of archival sources.

KEY WORDS: *Bosnia, Dubrovnik, Middle Ages, diplomacy, diplomatic relations, international relations, bilateral contracts, history, Southeastern Europe*

Uvod

Umetnost pogajanj, predvsem ureditev odnosov med državami, so obvladovali že v starem veku, in sicer v obliki vzdrževanja odnosov ter reševanja raznovrstnih vprašanj med posameznimi narodi. Sama beseda diplomacija izhaja iz grške besede diploma ('διπλόω', 'διπλόζω' = podvojiti, 'διπλόος' = dvakraten, dvojen) in v ožjem pomenu besede pomeni napisana plošča ali pisani sestavek iz dveh delov (tablice). In beseda diplomacija je sprva pomenila vedo o državnih spisih ali dokumentih, danes pa je to skupek pravil in več oblik za vzdrževanje odnosov med državami ter način reševanja odprtih medsebojnih vprašanj. Diplomacija kot umetnost v stikih med državami je nasproti nasilnim oziroma agresivnim sredstvom za rešitev sporov. Zato je prekinitev diplomatskih stikov znak resnejših zapletov, ki lahko privedejo do vojaškega spopada.¹

V srednjem veku ni bilo organizirane diplomacije. To, kar danes imenujemo diplomatski posli, so takrat opravljali duhovniki, pravniki in tudi trgovci. Cerkev je z različnimi narodi v obdobju njihove selitve urejala svoje interese ter posredovala pri zadevah, ki so zadevale druge. Nastala je papeška pisarna, ki je delovala na svoj način. Posebne misije z diplomatskim značajem so nastajale v italijanskih mestih, ki so tekmovala med seboj. Prve primere vzdrževanja stalnih predstavništva pri tujih vladah najdemo pri Benečanih; prvi so začeli pošiljati svoje poslance na diplomatske misije.²

Med tistimi, ki so se že zgodaj začeli uspešno pregovarjati in pogajati s sosedi in drugimi mesti ali državami, je bil Dubrovnik, ki je bil kot »*communitas Ragusina*« (dubrovniška občina) prvič omenjen leta 1181. Tedaj je bil že živahno križišče kopenskih in pomorskih poti, to pa je dosegel s široko mrežo pogodb o prijateljstvu, miru, trgovini in plovbi.³ Za-

hodnoevropski kulturni krog je obdržal latinski jezik in tudi v Dubrovniku so v upravi, na sodiščih in v kulturi uporabljali latinščino. V komunikaciji s sosednimi srbskimi in hrvaškimi vladarji in velikaši so Dubrovčani pogosto uporabljali slovanski jezik, ki so ga pisali v latinici in včasih tudi v cirilici. Cirilico so Dubrovčani imenovali slovanska pisava, včasih tudi srbska ali raška. Da bi si zagotovili monopol na uvoz soli v sosednje dežele, so s svojimi sosedi sklepali pogodbe.⁴ Tako so leta 1189 sklenili pogodbo z bosanskim banom Kulinom, ki je tudi prva ohranjena listina v slovanskem jeziku in cirilici. Hkrati je bila ta listina obrazec trgovske pogodbe, ki so jo hoteli Dubrovčani vsiliti vsem deželam v zaledju.

Ban Kulin, podpisnik prve ohranjene slovanske listine, se je pojavil, ko je bila Bosna v okviru bizantinske države. Leta 1180 se je Kulin otresele bizantinske oblasti in vladal v Bosni do 1203. Na podlagi pogodbe med banom Kulinom in Dubrovnikom je moč sklepati, da je že takrat obstajala razmeroma urejena država z vladarjevo pisarno, uradniki (častniki). Torej je hkrati s formiranjem in razvojem srednjeveške bosanske države nastajala in se razvila tudi njena diplomatska služba. V času politične organizacije bosanskega ozemlja, obdobju od Konstantina Porfirogeneta⁵ do bana Kulina, je potekalo politično komuniciranje Bosne s sosedi.

Pogoj za notranjo stabilnost je bila zunanje-politična varnost, zanjo pa je bilo potrebno skrbeti s korektnimi političnimi odnosi. Smeri bosanske diplomatske dejavnosti so narekovali politični in ekonomski interesi bosanske države in tudi potrebe tistih držav, s katerimi je Bosna podpisovala pogodbe in dogovore. Meddržavna trgovinska pogodba z Dubrovnikom kaže tudi, da je proizvodnja v Bosni napredovala do stopnje, na kateri je lahko potekal obsežnejši blagovni promet. Objektivne okoliščine so napotile Bosno na diplomatske stike z Dubrovnikom, Benetkami in Ogrsko, v interesu teh pa je bilo, določene svoje potrebe urejati z Bosno. V diplomatskih stikih z omenjenimi partnerji je bila Bosna šibkejša stran tako v ekonomskem kot tudi v političnem pogledu, vendar se je trudila zagotoviti enakopraven položaj. Njene odnose z Dubrovnikom je motivirala in označevala pretežno trgovinska menjava, do izraza pa so prihajali tudi drugi motivi.⁶

¹ Prim. Diplomatski odnosi, *Vojna enciklopedija*, 2, str. 446–447; Diplomacija, *Enciklopedija Jugoslavije*, str. 1–4; Diplomacija, *Enciklopedija Jugoslavije*, v sl. j., str. 489–491; <http://bs.wikipedia.org/wiki/Diplomatija>

² Prim. Potemkin, *Zgodovina diplomacije I. del*, str. 78–81, Pavlović, Diplomacija Dubrovačke Republike uoči njezina pada, str. 281–308; Križman: *O dubrovačkoj diplomaciji*.

³ Sredozemlje je v 12. stoletju stopilo v eno najpomembnejših obdobj svoj ekonomski zgodovine. Jadranska pomorska pot je dobila izredno velik gospodarski pomen in je z ekonomskim napredkom južnoslovanskih dežel v zaledju Balkana Dubrovniku dajala izredne razvojne možnosti. Tako so Dubrovčani opravljali posredniško vlogo in trgovino z različnim blagom med deželami v zaledju in sredozemskimi ter jadranskimi tržišči. Že v 12. stoletju so dokumentirani tudi trgovski odnosi med istrskimi mesti in Dubrovnikom (ohranjena pogodba z Rovinjem iz leta 1188 priča o obnovitvi prejšnjega sporazuma o »večnem miru«). Več o tem

glej: Voje: Fragmenti o trgovskih odnosih, str. 403–408; Foretić: *Povijest Dubrovnika do 1808*; Voje: *Kreditna trgovina*.

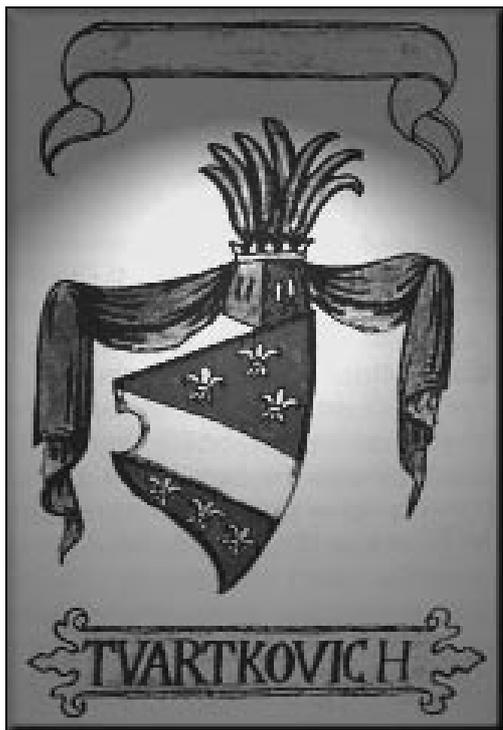
⁴ Kovačević-Kojić: Dubrovački arhiv, str. 69–73.

⁵ Bosna se namreč prvič omenja sredi 10. stoletja v spisu Konstantina Porfirogeneta 'De administrando imperio'. Primerjaj: Knezović: Bosna i Hercegovina od seobe naroda, str. 182–184.

⁶ O gospodarskem razvoju in trgovini v Bosni ter prisot-

Listine bosanskih vladarjev so napisane na pergamentu. Nekaj izjem je med listinami zadnjega bosanskega kralja Stjepana Tomaševića; bile so napisane na papirju. Tudi pisma in preostali dokumenti iz časa banov so napisani na pergamentu. Tvrtko I. (prvi bosanski kralj) je za pisma in druge dokumente uvedel papir; dotlej so ga uporabljali le za prepise. Bosanske listine kažejo poleg dubrovniškega, ogrskega in raškega vpliva tudi svoje specifične lastnosti. Najznačilnejša je, da listine notranjega upravnega značaja nimajo križa kot simbolične invokacije. Druga posebnost je ta, da je bosanska pisarna med sankcijami navajala le duhovne kazni in ne materialnih, kot so jih v sosednji Raški ali zahodni Evropi. Konec 14. stoletja so nastajale dvorne pisarne tudi na dvorih bosanskih velikašev, posebno humskih.⁷

Da sta Dubrovnik in Bosna nekaj stoletij lahko shajala skupaj in sodelovala ter prihajala v najrazličnejše konflikte, nam dokazujejo meddržavne pogodbe in druge listine ter pisma, ki jih hranijo

[<http://sarajevo.isgreat.org/sarajevo/saremember/grbvtvrtko.jpg>] 17.05.2010

nosti Dubrovčanov (trgovcev, mojstrov) v Bosni glej: Kovačević-Kojić: Privredni razvoj srednjevjekovne bosanske države, str. 85–190; Kovačević-Kojić: *Trgovina u srednjevjekovnoj Bosni*.

⁷ Veliko število bosanskih in humskih srednjeveških listin je obdelal Gregor Čremošnik. Prim. Čremošnik: Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka III, str. 273–336.

predvsem v Državnem arhivu v Dubrovniku in so v veliki meri objavljeni v zbirkah virov.⁸

Obdobje od 1189 do 1321

V 12. stoletju so se dogajale politične in družbene spremembe, s katerimi so se krepile osnove bosanske državne tvorbe. S tem pa so bili ustvarjene ugodne možnosti za razvoj neagrarnih gospodarskih vej, predvsem trgovine. Tako tudi bosansko-dubrovniške odnose v prvi vrsti povezujemo z gospodarskimi interesi.

Po smrti bizantinskega cesarja Manuela Komnena (1180) je prenehal dolgoletni bizantinski pritisk na Bosno in z nastankom samostojne srbske države Stefana Nemanje ter njegovih naslednikov je bila pretrgana neposredna vez z Bizancem.⁹ Kulin je bil sicer prisiljen priznati ogrsko oblast, vendar je Bosni uspelo zadržati določeno samostojnost znotraj meja. Da bi utrdili notranjo strukturo, so se srbski in bosanski vladarji trudili povečati trgovski promet in pritegniti tuje trgovce, v prvi vrsti Dubrovčane. Tako sta srbski župan Stefan Nemanja (1186) in nato tudi bosanski ban Kulin (1189) izdala listini, s katerima Dubrovčanom dajeta svobodo gibanja na njunem ozemlju. Listina bosanskega bana Kulina je prvi omenjeni stik med Dubrovnikom in bosansko državo.¹⁰

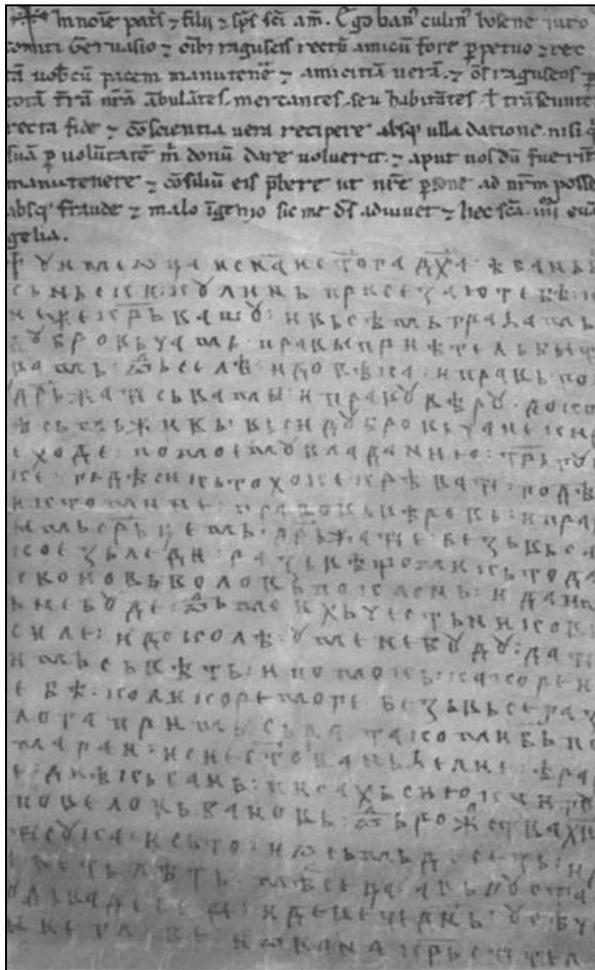
Listino je ban Kulin izdal leta 1189 v latinščini in slovanščini. V njej prisega in se obvezuje knezu Krvašu in Dubrovčanom, da bo za zmeraj njihov prijatelj. S to listino je dovolil Dubrovčanom trgovati v Bosni, bivati v njej in potovati po njej, ne da bi plačevali davek, a z izjemo tistega, kar bi dali prostovoljno. Bosanski uslužbenci (činovniki) jim niso smeli storiti nič slabega, sam pa se v listini obvezuje, da jim bo svetoval ter pomagal po svojih močeh.

⁸ Kovačević-Kojić: Dubrovački arhiv kao, str. 70–73.

⁹ Več o zgodnjem razvoju bosanske države glej: Perojević: Ban Borić i Ban Kulin, str. 196–214.

¹⁰ Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 1–2. Latinski prevod najdemo pri Ljubić: *Listine o odnošajih III*, str. 388:

»U ime oca i sina i svetoga duba. Ja ban boš'nski Kulin prisezaju tebi kneže Krvašu, i vsim građam dubrovčam pravi prijatelj biti vam od sele i do vika, i prav goj držati s vami i pravu viru, do kole sam živ. Vsi Dubrovčane kire hode po mojem vladaniju, trgujuće, gli si kto hoće kretati, gode si kto mine, pravom virov i pravim srcem držati je bez vsakoje zledi, razve što mi kto da svojov voljov poklon, i da im ne bude od mojih častnikov sile, i do kole u mene budu, dati im svit i pomoć kakore i sebi, kolikor može, bez vsega zloga primisla, tako mi bog pomagaj i sije sveto evandeliје. Ja Radoje dijak bana pisah siju knjigu poveljov banov od roždstva Hristova tisuća i sto osamdeset i devet lit, miseca avgusta u dvadeseti i deveti dan, usičenje glave Iovana Krstitelja.«

Listina bana Kulina

[http://www.google.si/imgres?imgurl=http://gdb.rferl.org/716B0B38-BB57-42C0-A809-A8FC34BA2CDC_w393_s.jpg&imgrefurl=http://haler.blogspot.ba/arhiva/2009/09/01/2299560&usq=__mWLA2-9VCmsI9wuolFq-pVClbUE=&h=649&w=393&sz=68&hl=sl&start=102&um=1&itbs=1&itbnid=rTmOBnSeipnOM:&itbnb=137&itbnw=83&prev=/images%3Fq%3Dban%2Bkulina%26start%3D100%26um%3D1%26hl%3Dsl%26sa%3DN%26ndsp%3D20%26tbs%3Disch:1] 17.05.2010

Listino je v slovanskem jeziku napisal njegov dijak (oziroma kancler) Radoje. Pisec latinskega teksta pa ni omenjen z imenom. Iz listine je vidno, da je bila Bosna dubrovniško trgovsko območje. Vsekakor se moramo zavedati tudi, da Bosna v tem času ni imela obsega, kakršnega je imela pozneje – obsegala je le vzhodni del bodočega ozemlja (v zahodnem se je razprostirala Hrvaška). Treba je tudi poudariti, da je listina nastala kot plod pogajanj.

Listina bana Kulina predstavlja temeljni kamen v bosansko-dubrovniških odnosih, ki so se pozneje vedno bolj uspešno razvijali. Poleg trgovskih pove-

zav so Bosno z Dubrovnikom povezovali tudi cerkveni stiki, kajti bosanska škofija je spadala pod dubrovniško nadškofijo, kar je papež Celestin 13. marca 1192 spremenil, ko je bosansko škofijo podredil splitski nadškofiji.¹¹

Po IV. križarski vojni je Dubrovnik ostal brez vrhovnega gospodarja – Bizanca. Nad Dubrovnikom so leta 1205 zagospodarili Benečani. Pooblastilo bana Kulina je ostalo v veljavi tudi po tem kritičnem letu.

Bosanska zgodovina od smrti bana Kulina in do prihoda bana Mateja Ninoslava je nejasna. Za to tridesetletno obdobje med obema banoma so bili značilni krepitev in širjenje herezije (bosanske cerkve)¹² ter okrepljeni položaj fevdalcev v odnosu do osrednje oblasti. Zaradi okrepljene herezije, ki se je začela širiti iz Bosne tudi v Slavonijo ter zaradi povezav bosanskih heretikov z zahodnimi heretičnimi cerkvami, se je povečala dejavnost papeške kurije v zvezi s tem problemom. V Bosno so prihajali papeški legati, začele so se tudi priprave na križarsko vojno.

Ban Matej Ninoslav (1232–ok. 1249)¹³ v teh okoliščinah ni bil v zavidljivem položaju. Zaradi pritiskov rimske kurije je prišel tudi v spor z bosanskimi fevdalci.¹⁴ Ker ukrepi rimske kurije niso bili uspešni, je sledil križarski pohod na Bosno pod vodstvom hercega Hrvatske Kolomana. Bosna naj bi bila podrejena neposredno Ogrski, tako da se je križarski pohod prelevil v osvajalno vojno. Zaradi drugačnega cilja vojne se je ban Ninoslav obrnil proti Rimu in Ogrski ter skupaj z bosanskim plemstvom organiziral odpor. Vojna se je začela 1235 in je trajala štiri leta (Kolomanova vojska je zasedla le obrobne pokrajine, vendar odpora ni zlomila).

¹¹ Perojević: Ban Borić i Ban Kulin, str. 208.

¹² Zgodovina bosanske herezije oziroma bosanske cerkve je tesno povezana s srednjeveško Bosno in njenim delovanjem. O sami strukturi, nauku in delovanju glej: Škoro: *Bosanska cerkev*; Škoro: *Gost Radin*; Babić: *Bosanski heretici*; Dragojlović: *Krstjani i jerejička crkva bosanska*, str. 30; Čošković: *Ustrojstvo crkve bosanske*, str. 61–83; Mandić: *Bosomska crkva bosanskih krstjana*.

¹³ Več o samem obdobju vladanja bana Mateja Ninoslava glej: Perojević: Ban Matej Ninoslav, str. 219–231.

¹⁴ Fevdalci so nasprotovali banovi zahtevi, da bi vrnili župe in vasi, ki so jih prej upravljali. Najverjetneje je šlo za zemljiške posesti, na katerih je katoliška škofija uveljavljala fevdalno pravico (lahko predvidevamo, da so najverjetneje obstajale neke darovnice, na podlagi katerih se je ta pravica uveljavljala). V zgodovinopisju se je nasprotovanje bosanskega plemstva povezovalo z njihovim heretičnim prepričanjem. Vendar je treba k tej razlagi dodati in poudariti interes oziroma korist plemstva glede zemljišč. Seveda pa je križarsko-osvajalno vojno zagotovo pripomogla k temu, da se je bosansko plemstvo postavilo v bran bosanski hereziji (bosanski cerkvi) in postalo njihov simpatizer. Več o tem glej Perojević: Ban Matej Ninoslav, str. 221.

Ban Ninoslav je medtem okrepil živahne trgovske zveze z Dubrovnikom in Dubrovniku izdal nedatirano pooblastilo (najverjetneje nekje do marca 1235), v katerem se sklicuje na Kulinov privilegij, obnavlja pa ga z nekoliko drugačnimi besedami.¹⁵ Zanimivo je, da Matej Ninoslav Dubrovčane imenuje Vlasi, to pa napeljuje na sklepanje, da je bilo večinsko prebivalstvo v tem času v Dubrovniku romansko. Prebivalca Bosne, ki je v tem času poleg male začetne Bosne obsegala še Usoro, Soli in začetni del Donjih Krajev, pa imenuje Srb. Ali je ta izraz uporabil, ker naj bi bila Bosna v teh mejah etnično srbsko območje ali pa zato, ker so se Dubrovčani »navadili« dopisovanja s Srbi in je za boljše razumevanje posplošil prebivalce, je težko oceniti.¹⁶ Odredba, ki je v listini bana Kulina ni, pravi, da v morebitnem sporu zaradi dolgov upnik Srb – Bosanec toži Vlaha – Dubrovčana pred dubrovniškim knezom, upnik Vlah – Dubrovčan pa dolžnika Srba – Bosanca pred banom. Represalije so bile prepovedane.

Tudi druga Ninoslavova listina je brez datuma. Izdana je bila v obdobju med letoma 1235 in 1240.¹⁷ Sestavljena je v duhu prejšnje listine in poleg drugega poudarja, da Dubrovčani niso dolžni plačevati kakršnekoli desetine. Zapisano je tudi, da bo v morebitni vojni med Dubrovnikom in Srbijo ban varoval Dubrovčane v Bosni, zapisana je tudi banova pravica do prostega dostopa v Dubrovnik. Tretja in četrta Ninoslavova listina, ki sta bili namenjeni Dubrovniku, sta datirani, in sicer sta nastali leta 1240 in 1249.¹⁸ Obe sta bolj obširni od prvih dveh in sta si zelo podobni. V obeh je omenjeno, da Dubrovčani v Bosni niso dolžni plačevati nikakršne obveznosti ter da bo ban v morebitni vojni med Dubrovnikom in Srbijo štítil Dubrovčane v Bosni. Tudi v teh dveh listinah je klavzula o

reševanju medsebojnih sporov pred knezom oziroma banom in pojavljata se tudi izraza Vlah in Srb. Obe listini dokazujeta, da je bila banova oblast v Bosni v obdobju podpisovanja obeh listin čvrsta.

Minilo je nekaj desetletij po izdaji teh listin brez vsakršne meddržavne pogodbe med Dubrovnikom in Bosno, vendar se je princip, ki je bil v teh bosanskih listinah zapisan (da Dubrovčani iščejo pravico proti Bosancem pri banu ter da Bosanci iščejo pravico proti Dubrovčanom pri knezu), zapisal v LII. poglavje tretje knjige dubrovniškega Statuta iz leta 1272. V tem času se je na bosanskem prestolu pojavil ban Prijezda I.,¹⁹ ki je vladal pod neposrednim nadzorom ogrskega kralja.²⁰ Nasledila sta ga njegova sinova, Stjepan I. ter Prijezda II.; vladala sta skupaj. Stjepan I. Kotroman, ki je vladal vzhodnemu delu in je dejansko vladal Bosni, se je sorodstveno povezal z Arpadovci, Anžujci, Nemanjići, Šubići in še številnimi družinami velikašev po Srednji Evropi. V obdobju ogrske nadvlade, ki je trajala do konca 13. stoletja, je Bosna vsestransko nazadovala. Državno ozemlje je bilo razkosano in brez močne centralne uprave. Nadaljeval se je pregon heretikov in zaradi splošne pravne neurejenosti in negotovosti je slabela trgovina. Iz obdobja od Ninoslavove smrti do 20. let 14. stoletja ni ohranjena nobena trgovska pogodba z Dubrovnikom. Znano pa je, da so v tem obdobju Dubrovčani na veliko trgovali z bosanskimi sužnji, ki so dobili oznako, da so heretiki.²¹

Zaradi dinastičnih bojov je ogrsko državo ob koncu 13. stoletja zajela kriza. Tako so se močno okrepili veliki fevdalci v Dalmaciji in na Hrvaškem, predvsem bibrirski knezi Šubići. Pavle Bibrirski je razširil svojo oblast tudi na Bosno in se poimenoval »ban Hrvaške ter gospodar Bosne«. Ko je Mladen Šubić, brat hrvaškega bana Pavla Šubića, postal ban Bosne pod bratovim vrhovništvom, so se Dubrovčani začeli truditi, da bi tudi z njim vzpostavili sodelovanje. Bribirci so ostali v Bosni skoraj dve desetletji (1299–ok. 1320). Tako je 20. februarja 1304 dubrovniški Mali svet sprejel odločitev, da za

¹⁵ Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 6.

¹⁶ V krogih zgodovinarjev pa se med drugim pojavlja ugotovitev, da bi ta listina (in tudi listina iz leta 1333) bila prepis srbskih pisarjev, kar ne pojasnjuje uporabe termina Srb, ki se pojavlja tudi v poznejših listinah bana Ninoslava. Glej: Perojević: Ban Matej Ninoslav, str. 222–223, op. 17.

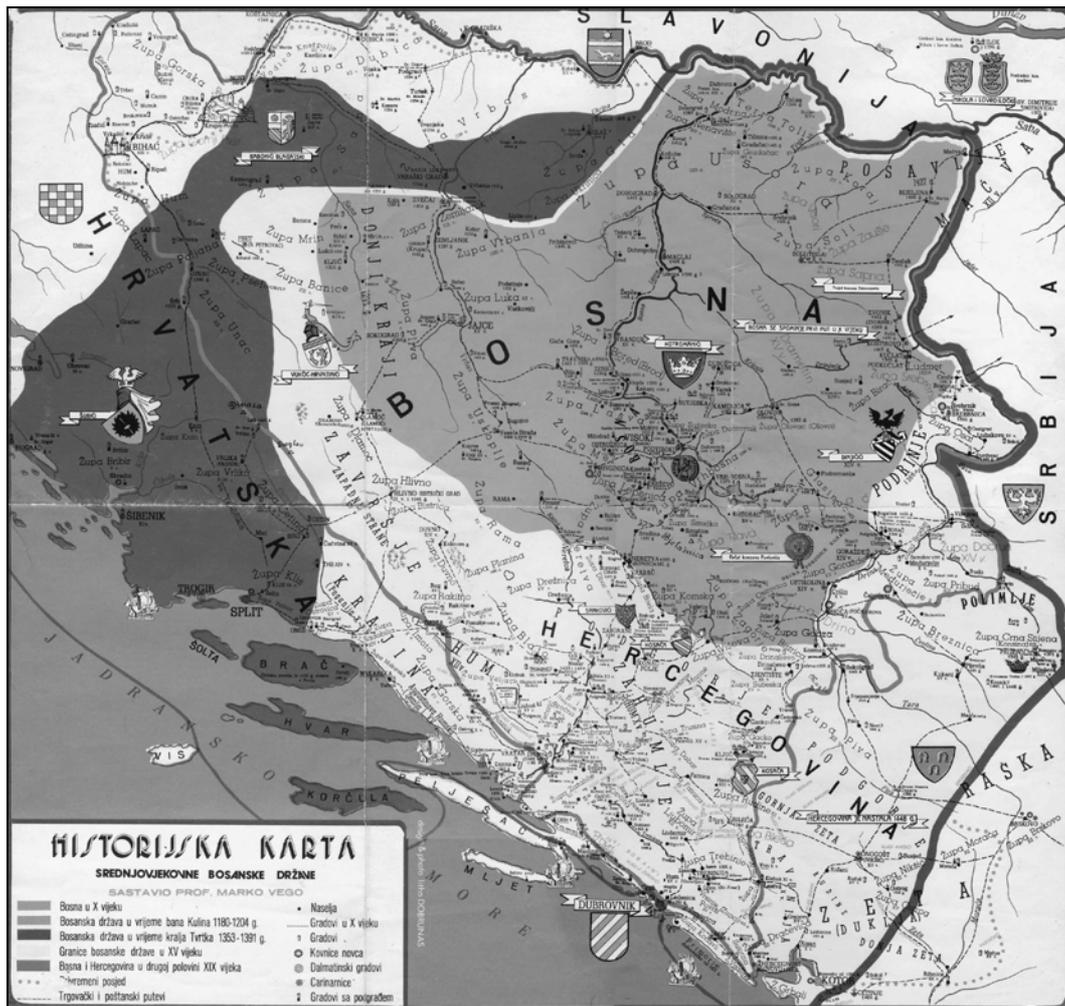
¹⁷ Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 7.

¹⁸ Ibid. str. 7–10; Miklosich: *Monumenta Serbica*, 32–34: »Az Matej Stipan, po milosti božje veliki ban bosenski, s mojih bratijov i s mojimi bojarim, ki so zde podpisani, kehemo se tebe, Jakovu Dalšinu, knezu Dubrovčkomi I vsem vlastelom I vse općine gradske ... da vi stojimo u večni i tvrd mir i u srdčene ljubve i v vsaku pravdu i po zemlje i po vladanije naše da si bodite svobodno i prostrano bez vsake desestine i bes nikere inne danije ...«. Listino so odobrili naslednji bosanski velikaši: knez Ugrin, knez Radonja, kaznac Grdomil, kaznac Semijum, vojevoda, Purča Grubiša peharnik, kaznac Bjelhan, Jež Občenočeničević, Domaslav Gunetić, Hranislav Svračić, Radoje Drugović, Bersilav Banić, Kakmuž Odramčić, Vlkča Vlkasović.

¹⁹ Prijezda I. je vladal od leta 1254 do 1287 in po nekaterih virih naj bi bil začetnik vladarske rodbine Kotromanićev. Primerjaj: Perojević: Banovi Prijezda I. i Stjepan I. Kotroman, str. 232–238.

²⁰ Leta 1253 je ogrski kralj Bela IV. začel vojno proti Bosni in si jo podredil. (Ibid., str. 233.)

²¹ Prav Dubrovčani so na veliko trgovali in tudi posredovali v trgovini s sužnji. Sužnje so iz Dubrovnika peljali na različne konce Evrope. Trgovina s sužnji je bila dovoljena, če je bil suženj heretik. Primerjaj: Babić: Društvo srednjevjekovne bosanske države, str. 69–78; Solovjev: Trgovanje bosanskim robljem do god. 1661, str. 139–162; Čremošnik: Pravni položaj našeg roblja, str. 69–73.

[<http://en.academic.ru/pictures/enwiki/66/Bosna.jpg>] 17.05.2010

dobro in korist trgovcev ter mesta Dubrovnik izvolijo poslanca, ki bi odšel k banu Mladenu v Bosno. Istega leta je Mladen padel v boju in nasledil ga je Pavlov sin Mladen II. in leta 1304 postal knez Huma.²² Zaradi Huma sta bila Mladen II. Šubić in srbski kralj Uroš II. Milutin v kaj slabih odnosih, saj je srbski kralj menil, da Hum pripada njemu. Ko je po smrti očeta Pavla leta 1312 Mladen postal ban Hrvatske in Dalmacije, je zaradi Huma prišlo do vojne med banom Mladenom II. Šubićem ter srbskim kraljem Urošem II. (letih

1318–1319). Tu se je pokazala diplomatska sposobnost Dubrovčanov, ki so nastopili kot posredniki. Mir je bil sklenjen leta 1319. Podrobnosti niso znane, jasno je le, da je Mladen Šubić moral pustiti in se odreči Humu.²³

Za prvo obdobje bi lahko rekli, da so bosansko-dubrovniški odnosi sloneli le na trgovinskih pogodbah oziroma listinah o prijateljstvu, ki so omogočale prost prehod blaga in ljudi ter urejale morebitne nesporazume, ki bi pri prostem prehodu obeh lahko nastali. Vendar so se trgovinski apetiti spremenili v ozemeljske in preproste trgovinske pogodbe o sodelovanju so se spremenile v bolj kompleksne pogodbe, pojavljati pa so se začeli tudi večji spori, s tem pa je vedno bolj do izraza prihajala dubrovniška diplomacija.

²² Hum, Humska zemlja ali Zahumlje so imena, ki označujejo področja današnje Hercegovine (Hercegovina je dobila ime po hercegu Stjepanu Vukčiću Kosači, ki je v dobi zatona bosanskega kraljevstva gospodoval na Humski zemlji/ hercegovini zemlji). Hum je od sredine 12. stoletja do tridesetih let 14. stoletja skupaj z Zeto pripadal Raški. Tudi v Humu se je razširila herezija. Leta 1239 je Koloman v svojem križarskem pohodu z vojsko vdrl tudi na ozemlje zahodnega Huma, vendar se je potem umaknil. Primerčaj: Knežević: Bosna i Hercegovina od seobe naroda, str. 188–195.

²³ Več o tem glej: Perojević. Šubići gopodari Bosne, str. 239–249.

Obdobje od leta 1322 do 1353

Leta 1322 je prišlo do zloma oblasti Mladena II. Šubića, kar je zagotovilo oblast prejšnji bosanski dinastiji (Kotromanićem). Bosna, ki ji je Mladen II. vladal kot ban, se je osamosvojila. Pojavila se je namreč močna osebnost – bosanski ban Stjepan II. Kotromanić (1322–1353),²⁴ ki je obnovil moč bosanske države in jo tudi znatno povečal. Pridobil je Hum, primorsko Krajino, Zahodne strani ali Završje (župe Duvno, Livno in Glamoč, ki so od takrat naprej sestavni del Bosne) in še nekaj žup. S tem je Bosna izgubila srbsko naravo, postala je država s poudarjeno bosansko regionalno noto. Na dvoru se je pojavila in uveljavila raba ikavskega govora, to pa kaže na migracije prebivalstva z zahodnega dela države proti središču države, pa tudi naprej proti vzhodu. Ikavica je prisotna tudi v listinah bosanskega dvora tistega časa in tudi na stečkih.²⁵

Med pomembnimi ukrepi velja omeniti, da je leta 1326 uvedel carino v višini desetine vrednosti blaga. Carino so morali plačevati vsi dubrovniški in tudi drugi trgovci.²⁶ Dubrovniški vladi ni uspelo odpraviti te carine. Leta 1332 je bila sklenjena nova pogodba²⁷ med Bosno in Dubrovnikom, ki jo je

spisal dijak Priboje. Pogodba zelo natančno opredeljuje odnose, pravice, obveznosti ter sankcije.

V pogodbi iz leta 1332 se prebivalec Bosne ne imenuje več Srb, pač pa »Bošnjanim«. Pogodba je bila napisana v enakem smislu kot so bile prejšnje bosanske listine, ki so bile namenjene Dubrovniku, z enako osnovno poanto in prijateljskim tonom. Vendar je ta dokument obširnejši. Tudi v tej pogodbi je zapisano, da se Dubrovčan v morebitnem sporu z Bošnjanom obrne na sodišče v Bosni in obratno, Bošnjani na sodišče v Dubrovniku. Za Bosno je bilo ustanovljeno porotno sodišče. Ban si je pridržal pravico, da Dubrovčanu lahko sodi za umor. Potrebno bi bilo omeniti tudi odredbo, da mora bosanski ban v primeru vojne med Dubrovnikom in Bosno tistim Dubrovčanom, ki so nastanjeni v Bosni, dati šest mesecev časa, da se odselijo. V tej pogodbi so omenjena na novo osvojena bosanska območja (Završje: Livno, Duvno in Glamoč). Poudarjeno je, da vsi sklepi veljajo tako za porotno sodišče v Bosni kot tudi za Završje. Poleg desetih prič iz Bosne so omenjene tudi priče iz Završja. Ker v pogodbi ni odredbe, da carine ni potrebno plačevati, lahko sklepamo, da je banova odredba iz leta 1326 glede obvezne carine ostala v veljavi.²⁸

²⁴ Več o obdobju vladavine bana Stjepana II. Glej: Perojević: Stjepan II. Kotromanić, str. 250–285.

²⁵ Prim. Čremošnik: Bosanske i Humske listine, str. 304–307.

²⁶ *Monumenta ragusina* V, str. 193–194.

²⁷ 23. oktober 1332: »*Va ime otca i sina i svetago duba ... gospodin ban Stjepan utvrdi zakon, ki je prvo bio među Bosnom i Dubrovnikom, da zna vsaki človik, koji je zakon prvo bil. (1) Ako ima Dubrovčanin koju pravdu na Bošnjanimu, da ga pozove prid gospodina bana ili prid njegova vladaoca, roka da mu ne bude odgovoriti; (2) ako Bošnjanim zapsi, da nije duožan, a mu nareče priseći samošestu, koje ljubo postavi ban rod; (3) ako bude podoban od banova roda tko, da mu se porotnici od njegova plemena, koga mu hotenje; (4) a toj da se zna, da ne može tebej pobignuti, a veće ne može prid nikoga mu nareči; (5) ako li govori Bošnjanim na Dubrovčanina, da ga pozove prid Dubrovčani na poredu, ako zapsi, da mu nareče priseći samošestu; (6) koji su u Bosni, na svoju volju, a Dubrovčanin da može pobignuti treb, akoli prijeme, kojemu nareče Bošnjani, a roka takođe da ne bude Dubrovčaninu, koji su u Bosnu ..., a koji u Završju takoje u Završju, a iniem u Završi, timi u Završi takoje porotnici da su i Bošnjanimu z Dubrovčani; (7) a kto Dubrovčanin ubije ili pošče u Bosni ili Bošnjanim Dubrovčanina, taj pravda da je prid gospodinom banom, a osu da grede banu na njih, ako bude svada Bošnjanim z Dubrovčaninom u Dubrovniči, da sudi knez dubrovački sudije, a globa općini; (8) ako ima svadu Dubrovčanin z drugom svojem u Bosne, gospodin ban da ne ima pečali, ako li se pozovu prid bana da dade osud gospodinu banu u što se osude; (9) ako Bošnjanim ubiti u Dubrovčanina za konja, a on bude ukraden ili ubušen, a pravi Dubrovčanin »moj je konj vlasti«, volja »ga sam kupio, ne znam od koga«, volja povije od koga je kupljen, volja priseže samošest, čist duoga da bude; (10) i ako Bošnjanim bude duožan, a pobigne iz Bosne z duogom, da mu nije vjere ni ruke od gospodina bana; (11) i ako Bošnjanim izme dobitak od dubrovački na viru i knjiga bude u Dubrovniči, ako knez i sudije pošlju, da je knjiga prava, da je virovana, da plati Dubrovčaninu i*

Stonski davek

V času spremembe na bosanskem bankem prestolu se je pojavil močan rod Branivojevićev, ki so bili naprej srbski obmejni poveljniki (zavladali so Stonskemu rtu in južno od Neretve). Po smrti srbskega kralja Uroša II. Milutina leta 1321 so se Branivojevići osamosvojili in zavladali na svojem

bez pristavštine; (12) ako li tat ili busar uzme Dubrovčaninu u banovu vladanju, tko se uje da plati Dubrovčaninu bez pristavštine, a gospodinu banu vsaki šest volova na svoju glavu, i da se ne vrata, ako rat bude, česa bog uliši, među Bosnom z Dubrovnikom, da da gospodin ban Stipan rok Dubrovčanom 6 miseca da si pođu u Dubrovnik slobodno. Na to im je vira gospodina bana Stipana. A Dubrovčane da žiju humskom zemljom u njih zakonu u prvom. A ovomuj pisanju svidok župan Kriška i veliki vojevoda Vladislav Galešić i Vokosav Tepčić, Radosav Hlapenović, Stipko Radosalić, Miloš Vukasić, Stijan Družčić, Budisav Gojsalić, Vladislav Vuokasić, Mioten Draživojević, Pribisav Milobratić, a od Završja: župan Ivaban Prbilović, Vlatko Dobrovojević, čeonik Hlap, Ivan Budisalić, Divoš Tiehoradović, Gojsav Vojsilović i Branoš Čeprić, knez Pavao Hrvatinić, Stanac Vojsalić. A siju knjigu pisa Priboje dijak veliki slavnoga gospodina bana Stipana, gospodina vsem zemljam bosanscem i humscem i donjem krajem gospodin ...«. Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 101–103; Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 43–45.

²⁸ Kovačević: Razvoj i organizacija carina u srednjovekovnoj Bosni, str. 230–233; Kovačević: *Trgovina u srednjovekovnoj Bosni*, str. 15–17.

področju z močnimi pretenzijami, da bi se širili. Stjepan II. Kotromanić je sklenil osvojiti Hum, kjer so mu Branivojevići predstavljali velikansko oviro, hkrati so bili zaradi svojih osamosvojitvenih tendenc v sporu tudi s srbskim kraljem Urošem III. Dečanskim. Branivojevići so vznemirili tudi Dubrovčane. Bosanski ban Stjepan Kotromanić in Dubrovčani so leta 1326 sklenili zvezo proti Branivojevićem. Istega leta je prenehala njihova oblast v Humu. Bosanskemu banu je uspelo zasesti znaten del Huma, vendar mu ni uspelo zavladati na tem ozemlju. Oblast je prevzel Uroš III. Večji del Huma je sicer pripadal bosanskemu banu, vendar je do Stonskega rta vodil ozek trak srbskega državnega ozemlja. Vsekakor je bila trgovina močan razlog za različne politične ukrepe, ki so sledili potem. Ston in Stonski rt sta bila za dubrovniško pomorstvo od nekdaj velik problem, saj je ves promet potekal v obliki obalne plovbe. Ladjarji so morali, če so hoteli prepluti iz Mljetskega kanala do Neretvanskega kanala, pluti okrog celega polotoka Pelješac in tako za to plovbo porabili še nekaj dni več. Pri Prevlaki pa je bilo sicer mogoče od ene obale do druge priti peš v eni uri. Ker so blago pogosto pretovarjali in nosili po kopnem preko Prevlake na drugo obalo, je bil ta del pomembna točka za promet in je bila zavarovana s stonsko trdnjavo. Tako je gospodar trdnjave pomembno vplival na razvoj dubrovniške plovbe in trgovine.

Že leta 1326 so se Dubrovčani začeli truditi, da bi dobili Ston v svoje roke.²⁹ Takrat je Stonski rt (danes polotok Pelješac) s Humskim ozemljem spadal pod srbsko oblast. Jasno je bilo, da ga je srbski kralj želel obdržati, bosanski ban pa zasesti. In ta spor so Dubrovčani želeli obrniti v svojo korist. Leta 1327 so se obrnili na srbskega kralja, ki je zahteval prevelike vsote. Leta 1330 je prodrla bosanska vojska v južni del Huma in začela se je bosansko-srbska vojna. Zadnji boj v letih 1331–1332 je potekal za Stonski rt. Dubrovčani so spet videli ugoden trenutek, da bi si prilastili Stonski rt in Primorje ter zato razvili močno diplomatsko dejavnost tako z bosanskim banom kot tudi s srbskim kraljem. Najprej so bili posredniki med obema silama, na koncu pa so želeli položaj obrniti sebi v prid. Ponudili so plačilo gotovine in obveznost plačevanja letnega davka za to prostrano območje. In res je bil sklenjen »kompromisni« mir med bosanskim banom in srbskim kraljem: obe strani sta se odrekli Stonskemu rtu v korist Dubrovčanov. Dubrovčani so se obvezali plačevati »stonski davek« bosanske-

mu banu kot srbskemu kralju.³⁰ Tako je srbski kralj Stefan Dušan Dubrovčanom odstopil Stonski rt, Posrednico in Slansko primorje proti enkratnemu plačilu v višini 8.000 perperjev ter še letnemu plačilu v višini 500 dubrovniških dukatov. Enako pogodbo so Dubrovčani želeli doseči tudi pri bosanskemu banu, ki pa jim je odstopil le rt – za plačilo letnega davka – območju od Neretve do Dubrovnika pa se ni želel odpovedati.

Čas bana in pozneje kralja Tvrtka

V 50. letih 14. stoletja je prišlo v Bosni do spremembe na prestolu. Leta 1353 je umrl ban Stjepan II. Kotromanić in nasledil ga je njegov nečak Tvrtko.³¹ Dubrovčani so vsekakor želeli tudi z novim banom dobro sodelovati, kot so sodelovali z njegovimi predhodniki. Zato so v Bosno poslali svoje poslane. 1. septembra 1355 je Tvrtko v mestu Visoko izdal latinsko listino, s katero je utrdil staro prijateljstvo ter potrdil pravice, ki so jih Dubrovčani že imeli v Bosni za njegovega predhodnika.³² Leta 1356 je bila podpisana tudi formalna pogodba med Dubrovnikom in Tvrtkom oziroma prišlo je do običajne izmenjave dveh dokumentov, s katerima so si obljubili spoštovanje dogovora.³³ Ker je bil Tvrtko, ko je postal ban, star 15 let je do njegove polnoletnosti državne posle vodila njegova mati. Ko je prevzel oblast, je utrdil centralno oblast ter zlomil odpor fevdalcev, ki so se okrepili na začetku njegove vlade. Krepitev Bosne pa ni bila v skladu s politiko ogrskega dvora. Kralj Ludvik I. si je, ko je zlomil oblast visokega plemstva na Hrvaškem, skušal podrediti tudi Bosno. To se je pokazalo, ko je Tvrtka prisilil, da mu je leta 1357 odstopil severni del Huma do Neretve, pa tudi Zahodne strani. S tem je Tvrtko izgubil luko Drijeva

³⁰ Dokument kralja Stefana Dušana je bil izdan v Pologu 22. januarja 1333 v srbskem in latinskem jeziku (Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 48–52; Ljubić: *Listine* I, str. 398–399; *Monumenta ragusina* V, str. 344, 360). Pisni dogovor med Dubrovnikom in bosanskim banom je bil sklenjen v mestu Srebrnik 15. februarja 1333. Ohranjena sta oba teksta, tako v latinici kot tudi v cirilici. (Smičič: *Diplomatički zbornik* X, str. 77–81).

³¹ Več o obdobju Tvrtkove vlade glej Perojević: Ban Stjepan Tvrtko, str. 286–312; Perojević: Kralj Stjepan Tvrtko I., str. 313–349.

³² Ljubić: *Listine* III, str. 275–276; Smičič: *Diplomatički zbornik* XI, str. 305.

³³ Dubrovčani so Tvrtku poslali dokument, kjer se obvezujejo spoštovati vse obljube in obveze do Bosne in Tvrtko jim na dvoru na Neretvi 14. marca izda latinski dokument, v katerem to potrjuje ter se obvezuje, da bo ščitil dubrovniške trgovce. (Ljubić: *Listine* III, str. 312; Smičič: *Diplomatički zbornik* XI, str. 333).

²⁹ Prim. Perojević: Stjepan II. Kotromanić, str. 267.

na spodnji Neretvi. Južni del Huma, ki je obsegal Popovo polje in Slansko primorje, je ostal pod bosansko oblastjo. Kot nekakšna posledica uspeha ogrskega kralja v Bosni je bil napad na Dubrovčane s strani humskega kneza Vojislava Vojinovića. Kljub Ludvikovemu ukazu in prošnji Dubrovčanov, naj jim Tvrtko in župan Sanko Miltenović, bosanski fevdalec in sosed Dubrovčanov, priskočita na pomoč, se nista vmešavala v ta spopad. Tvrtko je želel s to gesto nasprotovati kralju, a na račun Dubrovčanov. Spor med humskim knezom in Dubrovčani se je umiril, ko so Dubrovčani plačali humskemu knezu za mir.

V letih od 1356 do 1358 je sledila vojna med ogrskim kraljem Ludvikom in Benečani. Benečani so bili poraženi in mir je bil sklenjen 18. februarja 1358 v Zadru.³⁴ Benečani so se v korist Ludvika odrekli celotni Dalmaciji od Kvarnerja do Drača. Sledila so pogajanja med Dubrovnikom in Ludvikom o statusu Dubrovnika pod ogrsko nadoblastjo. Del pogajanj je potekal v Višegradu, drugi del pa v Dubrovniku, kjer je Ludvika zastopal bosanski škof Petar. Leta 1358 je Dubrovnik postal popolnoma svobodna avtonomna občina v sklopu Ogrske. Politična zamisel dubrovniškega plemstva je bila: če bi moral Dubrovnik priznati kako vrhovno oblast, naj bo ta čim bolj oddaljena, odnos z njo čim bolj formalen, nuditi pa bi morala učinkovito zaščito. V zvezi s tem se je razvijala tudi dubrovniška diplomacija, ki je bila znana po svoji iznajdljivosti in spretnosti. Pravico, da dajejo azil preganjanim, so imeli za enega glavnih temeljev svoje države in dokaz svoje svobode.

Dobri odnosi med Dubrovnikom in Bosno so se kljub zapletu s humskim knezom nadaljevali tudi po letu 1358. Dubrovčani so se trudili biti v dobrih odnosih z banom Tvrtkom kot glavno in vrhovno državno oblastjo ter tudi z ostalimi veljaki bosanske države – Tvrtkovimi vazali, z raznimi fevdalci. Na medsebojne odnose so vsekakor vplivale okoliščine, v katerih se je Tvrtko znašel. Najprej je bila vojna z Ludvikom, sledili so spori z bosanskimi velikaši in na koncu tudi spor z njegovim mlajšim bratom Vukom, ki se je z določenim številom bosanskih velikašev uprl Tvrtkovi oblasti. Tvrtku je le uspelo utrditi oblast v Bosni, njegov brat Vuk pa je bil leta 1366 prisiljen pobegniti v Dubrovnik. Tu so ga zaradi pravice do dajanja azila sprejeli. Vsekakor so se Dubrovčani tudi trudili doseči spravo med bratoma, vendar brez uspeha. Niso se želeli zameriti bosanskemu banu, prav tako pa njegovemu bratu Vuku niso mogli odreči svoje daleč naokrog

znane gostoljubnosti in pravice do azila. Tvrтка je gesta Dubrovčanov vznejevoljila in seveda so to občutili dubrovniški trgovci v Bosni, tako da so imeli nemalo težav pri svojem poslu. Vendar je Tvrtko že leta 1367 osebno prišel v Dubrovnik, 1. junija je slovesno vstopil v mesto Dubrovnik v spremstvu številnih velikašev, njegova vojska pa je ostala pred mestnim obzidjem. Vuk je zaradi strahu pred bratom zapustil mesto. V Dubrovniku je Tvrtko izdal Dubrovčanom listino, ki je utrjevala staro prijateljstvo in potrjevala vse pravice, ki so jih dobili že od njegovega strica, bana Stjepana II. Kotromanića.³⁵ Tvrtko je zapustil Dubrovnik ne da bi se pobotal s svojim bratom Vukom. Vendar je imel Tvrtko v Bosni še nekaj nasprotnikov, med njimi bi veljalo omeniti mladega župana Nikolo Altomanovića,³⁶ gospodarja na območju v zgornjem toku Drine ter župana Sanka Miltenovića, za katerega je težko reči, zakaj se je pravzaprav obrnil proti banu. Sanko je bil dejansko na sami meji z Dubrovniško republiko in Dubrovčani so se upravičeno bali spopadov, njihovi trgovini pa bi spopadi nanесли veliko škode. Zato so se spet spustili v posredovanje med županom Sankom in banom. Sanka so poskušali prepričati, naj se pokori banu, vendar brez uspeha. Zato je Tvrtko nad njega poslal svojo vojsko in ga pregnal z njegovega ozemlja v Popovem. In Dubrovnik je spet sprejel enega izmed bosanskih velikašev, ki mu je bila možnost azila v pomoč.

Moč bana Tvrтка se je še povečala. Odločil se je za poroko z Dorotejo, hčerjo vidinskega bolgarskega carja. Poročila sta se 8. decembra 1374. Dubrovčani so na poroko poslali svečano poslanstvo z darovi. Poslancem so dali navodila, da pridejo do dokumenta, ki bi jim zagotovil, da niso dolžni plačevati carine Bosni. Tvrtko 9. februarja 1375 v Bobovcu izda listino, s katero Dubrovčane odvezuje plačevanja carine v njegovi državi.³⁷ Ta pri-

³⁴ Ljubić: *Listine* III, str. 368–369, 377.

³⁵ »V ime otca i sina i svetoga duba amin. Ot porojenja božjja lit 1367. lito I našemu gospodstvu 14 lito, miseca ijuna po knjizji 1 dn. Mi Tvrtko, milostiju božjom ban bosnski, pridosome u našu kuću u grad Dubrovnik i potvrdismo vire s našom bratijom i našim prijateljmi s vlasteli s dubrovačkimi u kojoj je viri bil s njimi naš stric gospodin ban Stipan, onejzj vire potvrdismo mi ban Tvrtko I naša vlastela u ime: knez Vlah Dobrojević i tepčija Sladoje i knez Vlkota Pribinić prisegosome na močeh i na svetom evanđeliji klnuće se, kako da je naša kuća s Dubrovnikom jedna kuća do vika, kako je jedna kuća bila s našim stricem ... i koji su zakon imali s našim stricem ... potvrdismo našom prisežom i našim pisanijem i našim pečatom ... otložišve, što bi ne bilo na neviru gospodinu kralju ngarskomu ...«. (Miklosich: *Monumenta Serbica*, 176–177; Foretić: *Povijest Dubrovnika do 1808*, str. 158)

³⁶ Nećak Vojislava Vojinovića, ki si je nadel priimek po očetu Tomi (op. avt.).

³⁷ »... gdi god si uzjma carina u vladanji gospodina bana Tvrтка, da se

vilegij so Dubrovčani sicer že dobili v času bana Kulina, ki ga je ban Stjepan Kotromanić leta 1326 ukinil. Kljub listini, ki zagotavlja brezcarinski prehod dubrovniškega blaga, je bila carina spet uvedena, in sicer že naslednje leto.

Leta 1377 je Tvrtko zasedel območje Trebinja in Konavle (tu je vladala rodbina Balšićev). In Tvrtko se je odločil okronati za kralja. Leta 1377 se je okronal za kralja Srbije in Bosne. V svojem kraljevskem naslovu je imel tudi oznako »Primorja« – tako je leta 1378 tudi obiskal Primorje. Prišel je na dubrovniško ozemlje in v župi Žrnovnici se je pogajal z dubrovniškimi poslanci. Dubrovniku je izdal listino, ki je bila zapisana na pergamentu že 10. aprila v Župi, vendar Dubrovčanom ni bila izročena. Posebni dubrovniški poslanci so morali priti na kraljev dvor v Trstivnico, kjer so 17. junija listini dodali še potrdila kraljeve matere Jelene in žene Doroteje, sam kralj pa je izpisal svoj dekorativni podpis in dal pečat.³⁸

nigdir ne uzme nijedna carina na dubrovačkom ni na čemre, da je vse svobodno oda vsake carine i od zabave, koliko koji godi Dubrovčanin toliko dubrovački konj, toliko trg, što je godi dubrovačko, da je svobodno u vladanji gospodina bana Tvrtka, ako što godi grede iz vladanije u Dubrovnik ako li iz Dubrovnika u vladanije ako li bi tko ponesal ponos človik gospodina bana da je platil 2 dinara a inim da je vsim svobadan...» (Miklosich: Monumenta Serbica, str. 184–185).

³⁸ *»... takožde že i mene svojemu rabu za milost svojego božstva darova procisti mi otrasli blagosadnej v rode mojem, i spodobi me sugubim vincem, jako oboja vladičstvija ispravljati mi, prvije ot isprva v bogodarovanijej nam zemlji Bosni, po tom že gospodu mojemu bobu spodobljšu me nasliđovati pristol roditelj mojih praroditelj, gospode srbske, za nje bo ti bihu moji praroditeljije v zemljnem carstve carstvoaše, i na nebesnoje carstvo preselili se; mene že videštu zemlju praroditelj moj po njih ostavljšu i ne imuštu svojega pastira, i idoh v srbskiju zemlju, željaje i hote ukripiti pristol roditelj mojih, i tamo šđu mi vinčan bih bogom darovanim mi vincem na kraljevstvo praroditelj mojih, jako biti mi o Hriste Isuse blagovirnomu i bogom postavljenomu Stifanu, kralju Srbijem i Bosni i POMORIJU i zapadnim stranam, i po tom načeh s bogom kraljevati i praviti pristol srbskije zemlje, željaje padšaja se vzdignuti i razoršaja se ukripiti ... došđu mi u zemlje pomorskeje i prišđu mi prid slavni i dobronaročiti grad Dubrovnik, i tu izjdošte prid kraljevstvo mi vsepočteni vlastele dubrovsci s vsakoju slavoju i čstiju, i uspomenuše kraljevstvu mi o svojih zakonih i uviteh poveljah, koje su imali sa praroditelji kraljevstva mi z gospodom bos'nskom i za to ugovoriše s kraljevstvom mi sizj i sizj vlastele: Marin Menčetić ... i sizj vlastele usbotiše potvrditi u kraljevstvu mi svoje zakone i uvite, koji su imeli s praroditelji i roditelj kraljevstva mi z gospodom bos'nskom i s gospodinom banom Stifanom ... za to kraljevstvo mi zapisa i potvrdi i boljše ispravi vsake zakone i uvite i povelje i trgov'čke svobode, koje su imali z gospodom bos'nskom, i po tom uspomenuše ... o uviteh ... koje jest imal grad Dubrovnik s gospodom srbskom i raškom ... stvorih milost ... i zapisah ... v vsaku svobodu i čistotu ... obešta se i zapisah grad Dubrovnik i vlastele dubrovsci da daju kraljevstvu mi dohodak srbski po zakonu, koji su davali gospode srbskoj ... o vsakem pribodešem Dmitrove dneve 2 tisušti perper ovimzj uvitom i zakonom i načinom do kole držj i gospoduje kraljevstvo mi ovomzj zemljom primorskom, Trebinjem i Konavlam i Dračevicom ... I po*

V tej listini potrjuje vse listine, privilegije in trgovske svobode svojih predhodnih bosanskih vladarjev in v kratkih besedah potrjuje vse listine, privilegije in trgovske svobode, ki jih je Dubrovnik prejel »od gospode srbske in raške« – torej od kraljev Nemanjićev ali od vseh manjših srbsko-raških vladarjev. In svetodimitarski davek, ki ga je Dubrovnik plačeval srbskim vladarjem, je moral Dubrovnik zdaj plačevati Tvrtku. Ta davek je dejansko pomenil zaščito dubrovniške meje in svobodo trgovine.

Leto 1378 je bilo torej zelo pomembno v bosansko-dubrovniških odnosih. Od tega leta pa do padca Bosne so Dubrovčani redno plačevali svetodimitarski davek bosanskemu kralju. Tvrtko je sicer potrjeval vse listine bosanske in srbske gospode, vendar nikjer ni omenjena odprava carine. Sklepamo lahko, da je bila uvedba carine (uvedena leta 1376) v tej listini molče potrjena in da so dubrovniški trgovci Bosni še naprej plačevali carino.

V letih od 1378 do 1379 je prišlo do vojne med Dubrovnikom in Kotorjem. Kotorčani so se začeli truditi, da bi sprli Dubrovnik in kralja Tvrtka. In uspelo jim je. Tvrtku so napovedali, da bi lahko sprejeli njegovo gospostvo. Tako je začel Tvrtko Kotor oskrbovati s hrano, hkrati pa je prepovedal dovoz mesa, sira in ostalega živeža v Dubrovnik. V Dubrovniku se je začelo čutiti pomanjkanje hrane. Kot odgovor je dubrovniška vlada prepovedala trgovanje z Bosno. Prepoved je veljala skoraj leto dni. Leta 1380 so Kotor zasedli Benečani. Dubrovčani so spet blokirali Kotor in bosanski kralj Tvrtko je spet začel z oskrbo Kotorja (oziroma Benečanov).

Tako so bili Dubrovčani v dokaj slabih odnosih z Bosno. Tvrtko je bil razočaran, ker mu ni uspelo dobiti Kotorja pod svojo oblast. V tem času še ni zasedel območja spodnje Neretve. Odločil pa se je, da se bo trgovinsko osamosvojil tako od Dubrovnik kot od Kotorja. Zato je na severni strani Boke Kotorske začel graditi mestece, ki ga je poimenoval Sveti Stefan; tj. današnji Herceg Novi. To mesto naj bi postalo pomorski emporium bosanske države. V prvi vrsti naj bi bil tržišče soli in vina. Od tod bi ti proizvodi šli naprej v Bosno. Dubrovnik se je seveda počutil ogroženega, kajti s tem se je rušil njegov monopol trgovine s soljo v Bosni. Ker so Dubrovčani vedeli, da trgovina z novim mestom (Novim) ne bo takoj izključila Dubrovnik kot glavnega trgovskega akterja v Bosni, so segli po

sih vsih obešta se kraljevstvo mi i s bogodarovanijoju mi kraljevstva mi materiju, gospojom kira Jelenom, i s gospojom kraljiom kira Dorotijom ... f Stifan Tvrtko v Hrista boga kralj Srbijem i Bosne i Primoriju.» (Miklošić: Monumenta Serbica, str. 186–190).

represalijah. Podaljšali so prepoved trgovanja z Bosno, svojim trgovcem so prepovedali prehod čez celotno bosansko območje, jih odpoklicali in se pritožili kralju Ludviku. Tudi po Ludvikovi smrti so nadaljevali akcijo proti trgovini s soljo v Novem.

Svoje poslance so napotili tudi v druga dalmatinska mesta: Split, Trogir, Šibenik in Zadar. Njihov namen je bil ta mesta odvrniti od dovoza soli v Novi. Svojo galijo so poslali proti Korčuli in skrajnemu delu Stonskega rta, kjer naj bi preprečevala ladjam, natovorjenim s soljo, pripluti v Novi, tako da bi se preusmerile v Dubrovnik. Hkrati pa so se pogajali s Tvrtkom, da bi ukinil trgovino s soljo v Novem.

Konec leta 1382, po smrti kralja Ludvika, je Tvrtko osvojil Krajino in območje ob Spodnji Neretvi, vključno z Drijevi. S tem je Bosna ponovno dobila izhod na morje. Tako je Tvrtko 2. decembra 1382 Dubrovčanom izdal listino, s katero je ukinil trgovino s soljo v Novem.³⁹ Potem so Dubrovčani za nekaj časa dovolili svojim trgovcem prosto trgovati z Bosno. Tvrtkove odredbe se nihče ni strogo držal. Kotorčani so v Novi še kar naprej dovžali sol. Konavljani, ki so bili v tem času v sklopu Bosne, so sol kupovali v Novem, meščani severnih dalmatinskih mest pa so v Novi prinašali sol in vino. Tvrtko je tudi na Neretvi poskušal oživiti trgovino in zato je zgradil Brštanik. Vsekakor je to Dubrovčane zmotilo in so svojim trgovcem trgovanje z Brštanikom prepovedali.

V letih 1385 in 1386 je prišlo do zblíževanja med Dubrovčani in Tvrtkom. 22. marca 1386 je Svet naprošenih (senat) dubrovniškim trgovcem dovolil, da njihovo blago lahko prosto prinašajo v Brštanik. V tem času so bila dalmatinska mesta pod Tvrtkovo oblastjo,⁴⁰ medtem ko je Dubrovnik ostal zvest kraljici Mariji in kralju Sigismundu. Končno je bila med Tvrtkom in Dubrovčani sklenjena pogodba o prijateljstvu, in sicer 9. aprila 1387.⁴¹

Po Tvrtkovi smrti je v Bosni zavladal slab vladar, kralj Stjepan Dabiša (1391–1395).⁴² Med njegovo vladavino so zrasli močni velikaši (njihova moč se je krepila že v času Tvrtka),⁴³ med njimi

brata Radič in Beljak Sanković,⁴⁴ ki sta vladala v Humu in Popovu, ob obali med Dubrovnikom in Stonom. Dne 15. aprila 1392 sta Sankovića Dubrovčanom predala Konavle in Cavtat, a do tega ni prišlo, ker sta se vojvoda Vlatko Vuković (predhodnik Sandalja Hranica) in knez Pavao Radenović zarotila proti Sankovićem ter ju ujela, njuno ozemlje pa razdelila. Pavao Radenović je dobil Konavle.⁴⁵ To sta Sankovića naredila na prošnjo Dubrovčanov, ki so to prošnjo izrazili »*prigodom smrti bosanskega kralja*«. Radič Sanković pa je 15. maja 1392 (s privolitvijo žene Gojsave) izdal listino, s katero Dubrovčanom dovoljuje svobodo gibanja in trgovanja na svojem ozemlju.⁴⁶ Obe listini sta dokaz, da sta se Sankovića imela za neodvisna vladarja. Mogoče sta z listinama želela pokazati, da ne priznavata novega kralja Stjepana Dabiše.

Glede na to, da so imeli bosanski velikaši tak odnos do svojega kralja, ni čudno, da ga Dubrovčani niso želeli priznati za legitimnega bosanskega kralja. Svoje poslance so celo poslali v dalmatinska mesta z nasvetom, naj se vrnejo k poslušnosti kralja Sigismunda (oziroma naj se ne pokorijo Dabiši). Sicer Dubrovčanom to ni uspelo, saj so dalmatinska mesta ostala zvesta Tvrtkovemu nasledniku.

Sledili so zarota proti Sankovićem, vdor Turkov in tudi poraz le-teh. Ti dejavniki so verjetno vplivali na Dubrovčane, da so poslali poslance v Bosno, da bi od kralja Dabiše iztržili potrditev vseh predhodnih privilegijev. Dabiša je to tudi storil, in sicer z listino z dne 17. julija 1392.⁴⁷

Odnosi Dubrovnika in Bosne so se izboljšali tako, da so bili dobri tudi v začetku vladavine kralja Stjepana Ostoje (nezakonskega sina kralja Stjepana Tvrtka I.).⁴⁸ Ostoja je z listino z dne 15. januarja 1399 daroval Dubrovniku Primorje od Stona do Kurila.⁴⁹ V tej listini so našete vse vasi, ki so bile na tem območju, meje, zaselki itd. Med podpisi številnih velikašev, ki so bili podpisani kot pričë, pa ni podpisa Radiča Sankovića, kar so želeli Dubrovčani. Jasno je, da Radič te darovnice ni priznaval. Radič je 25. avgusta le popustil in Ostojino darovnico potrdil ter dodal, da Dubrovniku daruje svojo vas Lisac.⁵⁰

³⁹ Ibid., str. 200–202.

⁴⁰ Leta 1390 so se Tvrtku vdala mesta Split, Šibenik, Trogir in naprej do Knina in Zemunika pri Zadru. Tega leta je Tvrtko razširil svoj naslov v »*kralj Raške, Bosne, Dalmacije, Hrvatske in Primorja*«. Prim. Perojević: *Kralj Stjepan Tvrtko I.*, str. 342–343.

⁴¹ Tvrtkov poslanec je bil Gojko Dragošević. Dubrovčani naj bi s to pogodbo Tvrtku zajamčili zaklonišče pred kraljico Marijo in tudi turško nevarnostjo. (Miklošić: *Monumenta Serbica*, str. 209–212).

⁴² Več o tem obdobju glej Perojević: Stjepan Dabiša, str. 350–362.

⁴³ Tvrtko je z nekaj darovnic podelil posesti bosanskim

velikašem, podelil jim je tudi nove naslove. Tako je leta 1380 Hrvoju Vukčiću podelil naslov velikega bosanskega vojvode. Velikašem je dejansko poleg posesti podelil tudi večje pravice. Prim. Ćirković: *Istorija Bosne*, str. 154.

⁴⁴ Sinova Sanka Miltenovića (op. avt.).

⁴⁵ Miklošić: *Monumenta Serbica*, str. 217–219.

⁴⁶ Ibid., str. 220.

⁴⁷ Ibid., str. 220–222.

⁴⁸ Več o obdobju vladavine Stjepana Ostoje glej Perojević: Stjepan Ostoja, str. 374–412.

⁴⁹ Miklošić: *Monumenta Serbica*, str. 233–235.

⁵⁰ Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 129–133.

Potem je Ostoja 5. februarja 1399 izdal tudi drugo listino, v kateri potrjuje vse privilegije, ki so jih Dubrovčani imeli pri njegovih predhodnikih.⁵¹ V zahvalo so Dubrovčani sprejeli Ostojo med svoje veljake (s pravico do prenosa te časti na potomstvo) ter mu darovali palačo v Dubrovniku.

V času Ostojinega vladanja je pomembno vlogo odigral vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić in je imel glavno besedo tudi pri izbiri kralja. Prav tako je bil tisti, ki je vplival na Ostojo, da je predal Primorje Dubrovniku.

Vendar je že leta 1403 prišlo do hude zaostitve odnosov med Bosno in Dubrovčani. Ostoja je Dubrovniku prevzel Primorje in zahteval, da zavrnejo vrhovno oblast ogrsko-hrvaškega kralja ter sprejmejo bosansko oblast. Dubrovčani so iskali vse možnosti zaveznitva v boju proti Ostoji in Bosni. 17. julija je Mali svet sklenil, da izvoli komisijo treh ljudi, ki bo predložila način pogajanj in sporazuma s Kotorčani, Turki in Albanci in z vsemi drugimi, ki bi bili primerni, da bi sklenili zvezo proti Bosni.⁵² Tako so si že začeli prizadevati, da bi pridobili solidno število Turkov za boj proti Bosni. Tu seveda ni šlo za državno turško vojsko, ampak za plačance. Vendar do novačenja Turkov za boj proti Bosni ni prišlo, saj so se okoliščine tudi brez tega obrnile na škodo Ostoje. Med drugim mu je hrbet obrnil vojvoda Vukčić.

Ostojo so odstavili. 16. junija 1404 je njegovo mesto zasedel Tvrško II. Tvršković.⁵³ Zdaj je bil čas, da se med Bosno in Dubrovnikom stvari pomirijo. Glavni akterji v tem so bili vojvoda Hrvoje (zelo dober prijatelj Dubrovnika) ter sosedu Dubrovčanov, bosanska velikaša Sandalj Hranić in Pavao Radenović. Že leta 1404 so Dubrovčani uredili odnose s Hranićem in Radenovićem in slednji se je še posebno potrudil, da so se zgladili tudi odnosi z Bosno (leta 1405). Težava je bila v tem, da si je po padcu Ostoje Primorje prisvojil Sandalj Hranić in Dubrovčani so se morali zelo potruditi, da so ga prepričali, da jim ga je prepustil. To jim je tudi uspelo.

20. junija 1405 je Tvrško II. Dubrovčanom izdal listino, v kateri pravi predvsem, da je Ostoja neupravičeno začel vojno z Dubrovnikom ter v nadaljevanju potrjuje vse privilegije, ki so jih Dubrovčani imeli v preteklosti in jim prizna lastništvo Primorja.⁵⁴

Iz hvaležnosti in kot znak sklenjenega miru so Dubrovčani 3. julija odlikovali kneza Vukca in

njegovega brata Sandalja. Sprejeli so ju med svoje veljake in jima podarili palačo, ki je bila prej v lasti Radiča Sankovića. Z isto listino so jima dali tudi pravico do azila v Dubrovniku (azil je veljal tudi za njihovi soprogi in otroke).⁵⁵

22. septembra 1405 so Dubrovčani nagradili tudi Tvrška in ga sprejeli med dubrovniške veljake ter mu podarili hišo v Dubrovniku, ki jo je prej imel v lasti Ostoja.⁵⁶

Leta 1408 je Sigismund začel z odločno akcijo, da bi si podredil Bosno. Po kratkem vojskovanju je bil Tvrško II. poražen, 170 bosanskih velikašev pa je končalo v ujetništvu (od teh je bilo 126 velikašev kmalu obglavljenih). Kaj se je zgodilo s Tvrškom II., je v tem času odprto vprašanje.

Od leta 1404 je bil Ostoja v Bobovcu. Po Sigismundovem pokolu je bilo v Bosni več velikašev na Ostojini strani oziroma njegovih privržencev. Oktobra leta 1408 so ga izvolili za kralja. Dubrovčani so ga takoj priznali za legitimnega bosanskega kralja. Že 17. oktobra 1408 so Ostojevim Vlahom dovolili »...da pasu blago po dubrovačkom zemljištu«.⁵⁷ Tako je tudi leto pozneje (4. decembra 1409) sledila Ostojina listino, kjer Dubrovniku potrjuje vse pravice in privilegije.⁵⁸

Že leta 1410 je sledila nova vojna. Sigismund je spet želel uresničiti namene, da bi zavladal Bosni. To mu je tudi uspelo, saj je Ostoja leta 1411 priznal njegovo vrhovno oblast. Sigismundove vojne so povzročile ogromno škodo dubrovniškim trgovcem. Novo škodo pa so naredili še Turki.

Turki so v dveh navalih že prodrli v Bosno, in sicer: 1386–1388 ter 1397–1398. Tretji prodor je bil v obdobju 1414–1416. Takrat so zasedli nekaj pomembnejših točk, med njimi tudi Vrhbosno. Za namestnika je bil leta 1416 postavljen turški vojvoda Ishak-beg. Njegova naloga je bila budno paziti na bosanskega kralja in velikaše. Sandalj Hranić in brata Pavlović so postali turški vazali. Pojavilo se je dvojno vazalstvo, ki je bilo značilno za Balkanski polotok v 15. stoletju. Bosanski veljaki so bili namreč hkrati vazali bosanskega kralja in turški vazali. Turški vpliv pa je postajal močnejši od bosanskega, tako so tudi postopoma popustili pred turško politično dominacijo.

Leta 1418 je umrl Stjepan Ostoja. Zadnjih petdeset let bosanske države je bilo še močno pove-

⁵¹ Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 235–237.

⁵² Radonić: *Dubrovačka akta I povelje*, str. 25.

⁵³ Več o obdobju vladavine Tvrška II. glej Perojević: Stjepan Tvrško II. Tvršković, str. 413–426.

⁵⁴ Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 490–495.

⁵⁵ Ibid., str. 159–163, 265–267; Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 257–260.

⁵⁶ Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 495–497; Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 260–262.

⁵⁷ Perojević: Stjepan Tvrško II. Tvršković, str. 427.

⁵⁸ Miklosich: *Monumenta Serbica*, str. 272–273; Stojanović: *Stare srpske povelje i pisma*, str. 437–439.

zanih z Dubrovnikom, predvsem so bosansko-dubrovniške stike vzpostavljali bosanski velikaš.

Viri in literatura

Objavljeni viri

Jorga, Nikola: *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au Xve siecle*, II. Paris: 1899–1902.

Ljubić, Šime: *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i mletačke republike III*. Zagreb: 1868–1891.

Miklosich Franz: *Monumenta Serbica: spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1964 (Editiones monumentorum slavico-rum veteris dialecti).

Monumenta Ragusina V. Zagreb: Akademija znanosti in umetnosti, 1897.

Radonić, J.: *Dubrovačka akta I povelje, knj. I., sv. 1*. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1934 (Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda / Srpska kraljevska akademija. Odeljenje 3; knj. 2, (Izvori) za istoriju Južnih Slovena. ser. 1; knj. 1, sv. 1.

Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije = Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, X (1912); XI (1913).

Stojanović, Ljubomir: *Stare srpske povelje i pisma I*. Beograd: 1929.

Literatura

Babić, Anto: *Bosanski heretici*. Sarajevo: Svijetlost, 1963 (Biblioteka Društvo i religija).

Babić, Anto: Društvo srednjovjekovne bosanske države. *Prilozi za Istoriju Bosne i Hercegovine, I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države* (ur. Enver Redžić). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1987 (Posebna izdanja / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; knj. 79. Odjeljenje društvenih nauka; knj. 17), str. 21–83.

Ćirković, Sima: *Istorija Bosne*. Beograd 1964.

Čošković, Pejo: Ustrojstvo crkve bosanske. *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića, [Sarajevo, 16. i 17. listopada 1998.]* (ur. Marko Karamatić). Sarajevo: Franjevačka teologija, Fojnica: Franjevački samostan, 2000, str. 61–83.

Čorović, Vladimir: *Sandalj Hranić u Dubrovniku*. Beograd: Bratstvo sv. Save, XVII, 1923.

Čremošnik, Gregor: Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka, III humske povelje i pisma. *Glasnik Zemaljskog muzeja*. Sarajevo: Zemaljski muzej, 1951, str. 273–336.

Čremošnik, Gregor: Pravni položaj naše groblja u srednjem veku. *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo: Zemaljski muzej, 1947, str. 69–73.

Dinić, Mihajlo: Zemlje hercega svetoga Save. *Glas Srpske akademije* 182. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1940, str. 151–257.

Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1958.

Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1987.

Foretić, Vinko: *Povijest Dubrovnika do 1808*. Prvi dio. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1980.

Klaić, Nada: *Izvori za hrvatsku povijest*. Zagreb: Školska knjiga, 1972 (Udžbenici sveučilišta u Zagrebu).

Knezović, Oton: Bosna i Hercegovina od seobe naroda do XII. stoljeća. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 157–195.

Kovačević-Kojić, Desanka: Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju srednjovjekovne bosanske države. *Arhivist* 1–2. Zbornik Historijskog arhiva u Dubrovniku. Dubrovnik: Historijski arhiv, 1979, str. 69–73.

Kovačević-Kojić, Desanka: Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države. *Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države. Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, I*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1987 (Posebna izdanja / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; knj. 79. Odjeljenje društvenih nauka; knj. 17), str. 85–190.

Kovačević, Desanka: Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni. *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine*, VI. Sarajevo: Istorijsko društvo, 1954, str. 230–233.

Kovačević, Desanka: *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*. Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1961.

Križman, Bogdan: *O dubrovačkoj diplomaciji*. Zagreb: Školska knjiga, 1951.

Mandić, Dominik: Bogomilska crkva bosanskih krstjana. Chicago, Ill., 1962.

Pavlović, Bernardica: Diplomacija Dubrovačke Republike uoči njezina pada i diplomatsko konzularni prijam austrijskog predstavnika Ivana Timonija. *Povijesni prilozi* 25. Dubrovnik 2003, str. 281–308.

Perojević, Marko: Ban Borić i Ban Kulin. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 196–215.

Perojević, Marko: Ban Matej Ninoslav. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 219–231.

Perojević, Marko: Stjepan II. Kotromanić. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 250–285.

Perojević, Marko: Stjepan Ostoja. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 374–412.

Perojević, Marko: Ban Stjepan Tvrtko. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 286–312;

Perojević, Marko: Kralj Stjepan Tvrtko I. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 313–349.

Perojević, Marko: Stjepan Tvrtko II. Tvrtković. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 413–426.

Perojević, Marko: Stjepan Dabiša. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 350–362.

Perojević, Marko: Šubići gopodari Bosne. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*. Knjiga prva. Sarajevo: Napredak, 1942, str. 239–249.

Potemkin, V. P.: *Zgodovina diplomacije*. 1. Ljubljana: DZS, 1947.

Solovjev, Aleksandar V.: Trgovanje bosanskim robljem do god. 1661. *Glasnik Zemaljskog muzeja*. Sarajevo: Zemaljski muzej, 1946, str. 139–162.

Škoro, Aida: *Bosanska cerkev: diplomatska naloga*. Ljubljana: [A. Škoro], 2000.

Škoro, Aida: *Gost Radin: [magistrsko delo]*. Ljubljana: [A. Škoro], 2005.

Truhelka, Ćiro: Konaovski rat. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Zemaljski muzej, 1917.

Voje, Ignacij: *Kreditna trgovina v srednjovekovnom Dubrovniku*. Sarajevo: Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, 1976.

Voje, Ignacij: Fragmenti o trgovskih odnosih med Istro in Dubrovnikom v srednjem veku. *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Znanstvenoraziskovalni center SAZU : Filozofska fakulteta, v Mariboru : Pedagoška akademija, 1996, str. 403–408.

Vojna enciklopedija. Beograd: Redakcija Vojne enciklopedija, 1971.

Splet

<http://bs.wikipedia.org/wiki/Diplomatija> (14. 05. 2010)

<http://en.academic.ru/pictures/enwiki/66/Bosna.jpg> (17.05.2010)

http://www.google.si/imgres?imgurl=http://gdb.rferl.org/716B0B38-BB57-42C0-A809-A8FC34BA2CDC_w393_s.jpg&imgrefurl=http://haler.blogger.ba/arhiva/2009/09/01/2299560&usq=__mWIA2-9VCmsI9wuolFq-pVClbUE=&h=649&w=393&sz=68&hl=sl&start=102&um=1&itbs=1&tbnid=rTmOBnSeipncOM:&tbnh=137&tbnw=83&prev=/images%3Fq%3Dban%2Bkulin%26start%3D100%26um%3D1%26hl%3Dsl%26sa%3DN%26ndsp%3D20%26tbs%3Disch:1 (17. 05. 2010)

<http://sarajevo.isgreat.org/sarajevo/saremembler/grbtvrtko.jpg> (17.05.2010)

Zusammenfassung

DIE HANDELSBEZIEHUNGEN ZWISCHEN BOSNIEN UND DUBROVNIK

Die Geschichte von Dubrovnik (Ragusa) war mit dem mittelalterlichen Bosnien eng verflochten. Der Hauptgrund lag auf jedem Fall im Handel. Trotz der primitiven Verkehrsverbindungen in Bosnien herrschte ein reger Handelsverkehr. Bosnien war das Bindeglied zwischen den Seehäfen und den balkanischen Kleinstaaten. Natürlich hatte auch die bosnische Warenmenge einen großen Umfang. Jedenfalls wollte auch der Staat von diesem Handel profitieren und verlangte von den Händlern eine besondere Steuer. Es ist eine Tatsache, dass die Bedürfnisse des unterentwickelten bosnischen Staates in der Frühphase seiner geschichtlichen Entwicklung in den Handelsverbindungen mit Dubrovnik am besten befriedigt wurden. Je mehr sich die Beziehungen zwischen den beiden Staaten festigten, desto zahlreicher und verschiedenartiger werden die Urkunden. Die politischen und wirtschaftlichen Interessen des bosnischen Staates diktierten die Richtung der bosnischen diplomatischen Aktivitäten und auch die Bedürfnisse jener Staaten, mit denen Bosnien Verträge schloss und Vereinbarungen traf. Natürlich waren diese Beziehungen von den Bedürfnissen Dubrovniks abhängig und bedingt.